

ralizáció kérdése kerül előtérbe. Az írásból világosan látszik, hogy részben az elaprózott helyi önkormányzati szerkezet akadályozta meg, hogy a decentralizáció előnyei érvényesülhessenek. *Baranyi Béla* és *Nagy János* a debreceni agrár- és gazdasági felsőoktatást mutatja be regionális szerepkörben. Bemutatják az egyetem másfél évszázados múltját, majd a jelenleg fennálló új kihívásokat. Az oktatási és kutatási potenciál mellett annak makroregionális szerepét is elemzik a szerzők. *Novotny Gábor* A makroregionális stratégiák – több mint a területi kohézió gyakorlati modelljei? című tanulmánya a makroregionális stratégiákat a lisszaboni szerződésben a társadalmi és gazdasági kohézió mellett harmadik kohéziós célként megjelenő területi kohézió fényében vizsgálja. A kötetet záró írasa *Hanyecz Lajos* Új költségvetési modellek című tanulmánya. A hatékonyság, eredményesség, a vevői igények magas szintű kielégítésére való törekvés, az élesedő verseny területén megjelenő problémákat tárgyalja. A tervezés és a költségvetés-készítés problémái is megjelennek az írásban, majd a Better Budgeting és a Beyond Budgeting koncepció bemutatására és összehasonlítására kerül sor.

Egészében véve a kötet tanulmányai érdekes bepillantást adnak a regionális gazdaságtan, az agrárgazdaságtan, a vidékpolitika, a vidékfejlesztés és a fenntarthatóság aktuális kérdéseibe.

Weber Erika

UJVÁRY GÁBOR (szerk.):

A negyedik nemzedék és ami utána következik.

Székfű Gyula és a magyar történetírás a 20. század első felében

Ráció Kiadó. Budapest. 2011.

illetve

UJVÁRY GÁBOR (szerk.):

Történeti ártértékelés. Hóman Bálint, a történész és a politikus

Ráció Kiadó. Budapest. 2011.

A Ráció Kiadónál a Kodolányi János Főiskola Történeti Műhely sorozatának 2., illetve és 3. kiadványa fontos igényt kívánnak kielégíteni. A kötetek szerkesztője, Ujváry Gábor, és a szerzők a két világháború közötti magyar történetírásról igyekeznek újragondolt, pontos és átfogó regiszterű áttekintést nyújtani. Mindkét kötet kurrens tendenciát tükröz, ugyanis a kortárs történettudományi recepció mind gyakrabban fordul az olyan, korábban ideológiai vagy más okok miatt nem, vagy csak egyoldalúan feldolgozott korszakokhoz, mint például a két világháború közötti magyar történetírás és politika. A fentiek ismeretében talán nem meglepő, hogy a két kötet bemutatására egy recenzió belül vállalkozom.

Fontos kiemelni, hogy két olyan munkát vehet kezébe az olvasó, amelyek nem csupán részproblémákat tárgyalnak, hanem a vizsgált korszak, a 20. század első felére jellemző magyar történetírás, és ezáltal a szellemi irányzatok átfogó képét is felrajzolják. Bátran lapozhatják a köteteket azok is, akiknek csak fragmentált ismereteik vannak a két világháború közti, a trianoni tragédiával sújtott Magyarország szellemi küzdőtereiről és társadalmi viszonyairól. Olyan vezérfonalat kapnak a kezükbe, mely segítségével a kor talán két legfontosabb történetírója, Székfű Gyula és Hóman Bálint munkásságát és törekvéseit tágabb szellemi kontextusba helyezhetik, ezzel megértve jelentőségüket is. A szerkesztő, Ujváry Gábor figyelmes az olvasóval szemben, ügyel arra, hogy a tanulmányok sorrendje a szerzők által vizsgált témák széles regisztere mellett is egységes narrációt hozzon létre.

A negyedik nemzedék és ami utána következik kötet a szakma által egyik legjelentősebbnek tartott magyar történész, Szekfű Gyula életének, munkásságának és recepciójának elbeszélésére vállalkozik. Szekfű Gyulát az 1913-ban megjelent *A száműzött Rákóczi*, majd a több mint négy évtizeddel később írt *Forradalom után* című munkájának a romantikus nemzeti múlttal való leszámolása, illetve a reformkonzervatívként folytatott tevékenysége miatt mind a jobb, mind a baloldali diskurzus kritikával illette. A kötet szerkesztője, Ujváry Gábor a jelenségre reflektálva hangsúlyozza, hogy: „[...] Vérbeli történész volt. Egyetlen magyar historikus sincs, akiről ennyit – és ennyire eltérő véleményeket hangsúlyozva – írtak volna. [...] Bármint vélekedjenek róla, rendkívüli tudását, forrásismeretét, és formaalkotó képesség el kell ismerni. E kötet szerzőinek többsége is hasonló álláspontot képvisel.” A kötet tehát konszenzus eredménye, azonban nem hiányzik belőle a vitára való készség sem, a mellékelt DVD pedig Hanák Gábor által készített *Képek és emlékezések – Szekfű Gyuláról tanítványai és pályatársai* című filmösszeállítást tartalmazza.

A munka hármas tagolású. A nagyjából szimmetrikus terjedelmű blokkok összesen tizenhat tanulmánya Szekfű pályakezdését és a bécsi éveket, történészi munkásságának és az azt tápláló szemléletnek, illetve a történész és gondolkodó kapcsolati hálójának bemutatását határozta el. Az első fejezetből kirajzolódik a főszereplő személyes története, benne a levéltárosi munkával eltöltött periódussal, illetve az a szellemi környezet, melyben historiográfussá vált. Szekfű a „boldog békeidőkben” született Székesfehérváron, nagyjából akkor, amikor a Nyugat első nemzedékének legkiemelkedőbb alakjai is. Kiemelkedően termékeny kora volt ez a magyar történelemnek. Csurgai Horváth József erre a korszakra és Szekfű fehérvári kötődésére reflektál a levéltári munkára alapozó, *Szekfű és Székesfehérvár* című tanulmányában. 1900 és 1904 között Szekfű a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem hallgatójaként tanúja lehetett Budapest világvárossá válásának, de látta a társadalmi elit működésének elavult és protekcionista mechanizmusát is, mely az országot szinte megbénító első világháború és az országcsonkító trianoni békediktátum után csak még inkább állandósulni látszott. Szekfű Gyula utólag a „neobarokk” jelzővel illette a 20. század első felének magyar társadalmát, ami a tekintélytiszteletet és szolgálalkúséget megkövetelő, ámde alkalmatlan (ennek ellenére általa bizonyos fokig támogatott) vezetőség bírálata is volt egyben. Paks Rudolff *Szekfű Gyula Alma Matere* című tanulmányban izgalmas kísérletet tesz a kor despotikus és protekcionista viszonyainak elbeszélésére egy Ady Endre által írt, öccse, Ady Lajos tapasztalatára támaszkodó publicisztikán keresztül: „Hála a hálát érdemlőnek, sikerült nálunk gyökerestül kiirtani a protekcionizmus járványát. A mai posta levelet hozott nekünk. A levelet egy fiatalember írta, panaszos és szomorú. Azt panasolja, hogy pályája legelején visszaverték, mert nincsen protekciója. A fiatalember szorgalmas és derék. Ambiciózus és jeles diák volt. Most, júniusban tett érettségi vizsgát. Legelső lett és tiszta kitűnő. [...] Vérmes reményei nem voltak. Szimplex tanár akart lenni. Elég szerény vágy. [...] Folyamodott az Eötvös Kollégiumba – jeles érettségi bizonyítvánnyal s a tanári kar áradozó ajánló levelével, s várt. [...] Biztosra vette, hogy felveszik e stipendiumos helyre. [...] Augusztus 25-én, öt nappal az egyetem megnyitása előtt visszajött a kérvényre, hogy fel nem vehető a kért alapítványi helyre. [...] Az Eötvös Kollégium stipendiumát protekció nélkül még nem kapta meg érdemes ember, de protekcióval már érdemtelen is.” Hogy Szekfűnek volt-e protekciója, a szerző nem árulja el, de annyi biztos, hogy az Eötvös Kollégium növendékeként megismerkedett a későbbi szellemi elit alakjaival, és maga is annak tagjává vált. R. Várkonyi Ágnes kitűnő tanulmányában Szekfű pályakezdő éveiről és a *Száműzött Rákóczi* című, a kuruc vezér alakját deromantizáló tanulmány negatív recepciójáról ír. Célja Szekfű Gyula és nála korábbi generációhoz tartozó Angyal Dávid levelezésén keresztül annak bemutatása, hogy magát már az alkotói periódusa elején szinte kilátástalan szituációba lavírozó fiatal történész hogyan képes mégis kitörni ebből a helyzetből.

A második fejezet Szekfűt már kiforrott történészként tárgyalja. Erős Vilmos bevezető tanulmánya Szekfű gyakorlatilag mindvégig változatlan történetírói koncepcióját vázolja, miközben vitát nyit annak fő kérdéseiről. A szerző megállapítása, hogy Szekfű historiográfiai felfogását el kell különíteni publicisztikai és politikusi munkásságától. Gyurgyák János Szekfűt a magyar konzervatív hagyomány kontextusában kívánja elhelyezni, miközben azon kérdésekhez szeretne közelebb jutni, hogy milyen módon tett kísérletet a történész a konzervatív hagyomány megújítására, milyen maradandó eredményeket ért el, és kimutatható-e kapcsolat az ideológus és a történetíró Szekfű között. Vizi László Tamás a fejezetet lezáró kiváló tanulmánya Szekfű széles látókörét illusztrálja, miközben a történész francia háborúkat leíró szövegrészeit vizsgálja, melyek a *Magyar történetben* jelentek meg.

A harmadik, *Kapcsolati háló* című blokk kísérlet annak feltérképezésére, milyen viszony fűzte az őt megelőző, a saját, és azt őt követő történészi generációkhoz. Újszerű, de a kor szellemi kontextusát és a szereplőik szoros összefonódását ismerve nem meglepő az ismeretégi rendszer felől történő megközelítés. Szekfű Hóman Bálinthoz és Angyal Dávidhoz fűződő kapcsolata már feldolgozott, kevésbé ismert epizódok azonban azok, melyek Marczali Henrikkel, Szabó Dezsővel, Házi Jenővel és Mályus Elemérral kapcsolatosak. A fejezetet és a kötetet Ujváry Gábor *Kis magyar história – nagy-magyar történésszről* című értekezése zárja. Ujváry Szekfű és Kosáry Domokos „közöslátó” szemléletét, Gragger Róberttel történő levelezését és Hóman Bálinntal való közös munkáját mutatja be, kitekinést adva a kor bel- és külpolitikai eseményeire is.

A *Történeti ártértékelés* című kötet Hóman Bálint, a 20. század egyik talán legjelentősebb történetírójának és politikusának pályaképét és szellemiségét tárja az olvasó elé. Hóman a magyar középkorral foglalkozó munkái a jelenben is megjelennek reprintként és korszerűnek ítélve a történész szakma ma is hivatkozik rájuk, míg politikusi pályafutásának mindeddig kevesebb és egyoldalú figyelmet szenteltek. Közismert, hogy Hóman Bálint kultuszminiszterként elődje, Klebelsberg Kunó munkáját folytatta, az iskolarendszer megformálása mellett fontos szerepet játszott a magyar kultúra külföldi bázisainak létrehozásában is. Miközben történészi megítélése viszonylag homogén, addig politikusi tevékenységének recepciója Szekfű Gyulához hasonlóan napjainkban is kettős. Míg az utóbbit a magyar történelem egyes alakjait deheroizáló szemlélete, és a második világháború utáni, addig Hóman Bálintot a német megszállás alatti sok szempontból vállalhatatlan politizálása miatt támadják/támadták. A DVD melléklettel érkező kötet szerzői Hóman ártértékelésére vállalkoznak, és történészi-politikusi képet a tudományszervező alakjával is kiegészítik.

A kötetben szereplő húsz tanulmány öt fejezetet alkot. A blokkok sorra veszik Hóman történészi, közgyűjtéményi szakemberi, illetve politikusi minőségét, ezt követi a Szekfű kötetből már ismert nagyszerű ötlet, a főszereplő kapcsolati hálójának bemutatása, a munkát Szekfű székesfehérvári kötődései zárják.

Az első fejezet Hóman történetírói alakját, illetve munkásságát vázolja. Romsics Ignác bevezető tanulmánya megalapozza a témáról való beszédet, úgy, hogy Hómant a magyar historiográfia kontextusában helyezi, el kiemelkedő helyet követelve számára, miközben leírásaiban a kronológiára is koncentrált, és ha szükséges, kiáll a történész mellett, álláspontját konkrét adatokkal támasztva alá. A blokk cikkei, miközben Hóman középkorkutatói érdemeit dicsérik, azt vizsgálják, felismerhető-e átfedés történészi és kultúrpolitikai szemlélete között. Szabados György felhívja a figyelmet a tudományos alapoktól elrugaszkodó recepció veszélyére és tényére: „[...] Tudósi következtetéseit befolyásolta-e a magyar politikai élet aktualitása? Kényes kérdés, amit akkor nem szerencsés a konzervatív-jobboldali Hómanhoz képest ellentétes beállítottságú kutatónak firtatnia, ha historiográfiai felkészültség híján, sőt indulatoktól vezérelve teszi mert így téves eredményre lehet jutni.” Szende László záró értekezése a *Magyar történet* keletkezését és korbéli recepcióját – az elutasítások és támadások okait vizsgálja.

A közgyűjteményi szakember figurája kevésbé reprezentált a Hóman Bálintról való beszédben, ennek a hiánynak a pótlására vállalkozik Gedai István, Szögi László és Debreczeni-Droppán Béla. A fejezetből Hómant az Egyetemi Könyvtár, illetve a Magyar Nemzeti Múzeum keretén belül működő tehetséges szervezőként, pragmatikus vezetőként ismerjük meg, aki az ideálisnak tartott megoldások mellett mindig a realitásokon alapulót is figyelembe vette, és sokat tett a kulturális örökség megőrzéséért és gyarapításáért.

Hóman Bálint politikusi pályájának és eszmerendszerének (újra)rajzolására vállalkoznak a harmadik fejezet szerzői. Szereteágazó kérdésről van szó, hiszen Hóman munkássága mind a bel-, mind a belpolitikára hatást gyakorolt, miközben igazán maradandót kultuszpolitikusként alkotott. Pritz Pál arról értekezik, hogy Hóman interpretációjában a magyar külpolitika nyomasztó képet festett. Történészként visszatekint a (gyakran nem létező) diplomáciánk évszázadaira, és megjegyzi, hogy a második világháború előestéjén is a nagyhatalmak által behatárolt szűk térben kellett vergődnünk. Tőkéczi László Hómant olyan kultúrpolitikusként mutatja be, aki azért nem kívánt közeledni az angolszász, ezen belül is az amerikai szellemi világhoz, mivel idegenkedett az individualista kapitalizmustól. Tőkéczi rögtön hozzáteszi, hogy elitizmusa és katolicizmusa távol tartotta a náci eszméktől is, németbarátságának alapját az értelmiségi-egyetemi, illetve az első világháborúban tapasztalt bajtársiasság jelentette.

A *Történeti átértékelésben* is az olvasó egy precízen megrajzolt kapcsolati hálót kap. Ujváry Gábor vaskos értekezésében Hóman és Gerevich Tibor barátságáról beszél. Mindketten „kiváló tudósok, rátermett és vérbeli tudományszervezők”, annak ellenére, hogy az előbbi németbarát, az utóbbi viszont németellenes volt, ami a világháború harmadik évében már elhidegüléshez vezetett. Dénes Iván Zoltán *Hóman Bálint és Szekfű Gyula kapcsolata, 1913-1946* izgalmas olvasmány. A két tudós pályája számos ponton találkozik, de el is tér. A szerző felhívja a figyelmet, hogy ez az eltérés különösen az MTA nagyjuttalmának Szekfű Gyula részére történő odaítélésben, majd a második világháború utáni személyes élettörténetekben nyilvánul meg. Míg Hómant bíróság elé állítják, elítélik és bebörtönzik, Szekfű egy delikát poszt, a moszkvai nagyköveti pozíció birtokosa lesz. Dénes Iván Zoltán arra vállalkozik, hogy tetemes referenciaanyag felvonultatása mellett bemutassa a két történetíró egymásról alkotott véleményét, és a köztük lévő kapcsolat (át)alakulását.

Az utolsó fejezet a főszereplő fehérvári kötődéseit emeli ki. Hóman Bálint 1932-től három cikluson át Székesfehérvár parlamenti képviselője volt, Demeter Zsófia szerint alakja összefügg a várost modernizálni vágyó politikuséval, aki az 1938-as Szent István-év szervezésének vezérfigurája is volt. Vizi László Tamás a *Biztos befutó* című tanulmányában egy konkrét eseményt, az 1939-es választások tükrében vizsgálja Hóman székesfehérvári kampányát és ezen belül elhangzott beszédeit.

A tanulmányok szerzői nem teszi próbára az olvasók türelmét a szakzsargon öncélú mutatóványaival, és a kihívást az érvelés meggyőző, történeti adatok és recepció által alátámasztott voltában látják. A két kötet több eltérő fókuszpontú tanulmányt közöl, így jogosan merülhet fel kérdés, hogy vajon megőrződik-e ilyen struktúrában a kellő koherencia, amely egy ilyen jelentős tudományos munkával szemben elvárható. Ezt általában az dönti el, hogy egyes fejeztek, illetve tanulmányok mennyire párbeszédképesek egymással. A szerkesztő, Ujváry Gábor munkáját dicséri, hogy ezen a téren a kötetek összetartozása biztosítva van. Nem kétséges számomra, hogy fontos munkák születettek.

Dr. Szűts Zoltán¹

¹ Főiskolai docens, Kodolányi János Főiskola, Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék.